

Risicomaatschappij, opvoeding en geloof

Volgens velen leven we op dit moment in een zorgelijke tijd. De wereld lijkt vol van gevaren, nog versterkt door technologische ontwikkelingen. Wat voor zin geeft het geloof in een risicomaatschappij?

Daan Thoomes

In de sociologie wordt de huidige samenleving wel getypeerd als een ‘risicomaatschappij’. De Duitse socioloog Ulrich Beck (1944 – 2015) heeft deze term enige tijd geleden ingevoerd. In zijn vakgebied werd hij alom gerespecteerd. Zo was hij hoogleraar aan de Universiteit van München en aan de *London School of Economics*.

Van vooruitgang kunnen we volgens hem eigenlijk niet meer spreken. Het is zelfs zo dat wat we vooruitgang noemen een tegengesteld effect heeft. Naarmate er technische vooruitgang wordt geboekt, wordt de kans op catastrofes vergroot. Er kan van alles misgaan. Bedreigingen kunnen ook grote vormen aannemen door het proces van globalisering.

In 2007 heeft hij dat nog eens opnieuw uiteengezet en spreekt hij over een ‘*Weltrisikogesellschaft*’. De noodlottige bedreigingen spelen zich af op het wereldtoneel. Het betreft dan de kans op het instorten van internationale financiële markten, de kans op milieurampen en klimaatveranderingen door de toenemende belasting van het milieu, en de kans op catastrofes die veroorzaakt worden door internationaal opererende terroristen.

Hoe beter deze noodlotsscenario’s in beeld worden gebracht, des te beter zijn we in staat ons tegen die gevaren te weren. Beck pleit in dit verband sterk voor een mondiale politieke strategie (een ‘*Weltinnenpolitik*’) en stelt weinig vertrouwen in de zelfvernieuwende krachten van de moderne technologische samenleving.

Gevolg voor kinderen

Bij dat alles is het goed om te bedenken dat er in de tijd dat Beck dit schreef nog geen sprake was van de corona pandemie en van de Oekraïne-oorlog. De omvang van de risico’s is sindsdien zeker vergroot en niemand zal ontkennen dat Beck met zijn risico-analyse over serieuze risico’s sprak.

Als pedagoog heb ik daar zo’n vijftien jaar geleden over geschreven, omdat accentuering van vaak uitzichtloze situaties van ellende (het 8 uur journaal is in dit verband berucht)

contraproductief werkt voor de opvoeding van kinderen. Kinderen hebben recht op een *veilig opvoedingsmilieu*. Ze kunnen zich eenvoudigweg niet goed ontwikkelen in zo'n donker toekomstperspectief.

De historisch pedagoog Lea Dasberg sprak over het onverenigbare van opvoeden en doemdenken. Maar empirisch onderzoek wees in die tijd uit dat het merendeel van de kinderen in Nederland zich toch redelijk gelukkig voelde. Dus dat was geruststellend. Intussen weten we echter hoeveel kinderen en jongeren psychische klachten hebben opgelopen tijdens de coronacrisis. En ook volwassenen hebben last gehad van corona en maken zich dikwijls grote zorgen over de Oekraïne-oorlog.

Bovendien wordt van veel mensen in hun werksituatie te veel gevraagd waardoor ze zich opgejaagd voelen (halverwege een project wordt alweer gesproken over het volgende project). Hoog ziekteverzuim en burn-out zijn het gevolg. Het leven lijkt zich af te spelen in een eindeloze herhaling van dezelfde dingen, terwijl de tijd steeds sneller lijkt te gaan. En kinderen reageren, zoals bekend, vaak op het gedrag van volwassenen.

Over die voortdurende *versnelling* van de tijd worden we geïnformeerd door Hartmut Rosa, een andere Duitse socioloog die in deze tijd regelmatig van zich laat horen. De tijd versnelt niet werkelijk, maar het aantal handelingen per tijdseenheid neemt telkens toe. Ook voor kinderen kan dat een probleem (een risico) worden als ze overladen worden met activiteiten. Al met al kan dat een sfeer van onveiligheid creëren.

Christenen in de risicomaatschappij

Beck ziet in zijn risico-analyse verschillen tussen landen en culturen. In de Verenigde Staten zijn de mensen het meest beducht voor terroristische aanvallen. De terroristische aanval op de Twin Towers heeft daar zeker mee te maken. In Europa tillen wij veel zwaarder aan milieu- en klimaatproblemen, en financiële risico's.

President Trump had er indertijd zichtbaar genoeg in om milieumaatregelen van Obama weer terug te draaien. President Biden dacht daar gelukkig anders over. Amerikanen doen in onze ogen, volgens Beck, vaak hysterisch als het over terrorisme of spionage gaat.

Beck gaat ook in op de wijze waarop de genoemde risico's door godsdienstige mensen worden ervaren. In het vaak moeilijk te begrijpen '*Soziologendeutsch*' schrijft hij dan: "*Wer an Gott glaubt, ist ein Risiko-Atheist*". Ofwel: wie in God gelooft, gelooft niet in risico's. Zo wordt over het Al Qaida-terrorisme door fundamentalistisch gelovigen in Amerika niet gesproken in termen van 'risico' maar van een bewijskrachtig voorteken van het wereld einde. In de geschiedenis is in tijden van oorlogen en rampen vaker gezegd dat die waarschijnlijk verband hielden met de eindtijd. Dat is herkenbaar en zeker niet nieuw.

Een houding die ik bij Beck niet ben tegengekomen is de 'en-tóch-houding'. In tijden van oorlog en grote benauwenis gaat het in de eerste plaats om bidden en helpen voor zover mogelijk. Daarnaast blijft het geloof vasthouden aan het werk van God en zegt tegen de vernielende werken van de duistere machten: en tóch zullen jullie het niet winnen!

In geval van de dagelijkse verschrikkingen in de Oekraïne-oorlog: Poetin en de duivelse machten in het Kremlin hebben niet het laatste woord! Ze lijken geen flauwe notie te hebben van Gods macht. Daarentegen reikt het vertrouwen in God tot over de grens van wat bij mensen mogelijk is.

Andere tijdsbeleving

Ten slotte: tegenover het risico van een opgejaagd bestaan waarin we altijd tijd tekort komen waarin te veel en in te korte tijd moet worden gerealiseerd en waarin mislukkingen aan de

orde van de dag zijn, spreekt de Bijbel over een reeds ‘vervulde tijd’. In de woorden van wijlen professor De Knijff :

“.....als wij leven uit het geloof in Jezus Christus, beginnen we iedere dag met een *vervuld bestaan*. (...) Wij mogen in een andere tijd leven. (...) Want God heeft tijd voor ons ‘gemaakt’. (...) Hij heeft ons niet aan ons lot overgelaten. Hij is binnengetreken in onze geschiedenis, in Israël, in Jezus Christus. Het leven is niet in zichzelf opgesloten gebleven, het is door God opengemaakt en zo open naar Hem toe. Een andere tijdsbeleving stroomt bij ons binnen. Bekering is ons hart daarvoor openstellen: *De tijd is vervuld en het Koninkrijk Gods is nabijgekomen. Bekeert u en geloof het evangelie*. Marcus: 1:15

Dr. Daan Thoomes (1949) is wijsgerig en historisch pedagoog en is gepromoveerd op een proefschrift over de opvoedingsfilosofie van Friedrich Schleiermacher. Hij is gepensioneerd afdelingshoofd van de Universiteitsbibliotheek te Utrecht en docent pedagogiek aan de Hogeschool Rotterdam.

Illustratie: foto Ulrich Beck (*Economic Sociology*)

Literatuur:

Ulrich Beck, *Weltrisikogesellschaft. Auf der Suche nach der verlorenen Sicherheit*. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2007

Henri W. De Knijff, *Schaarste en overvloed*. Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer 2004. Daarin: *Vervulde Tijd*, pp. 40-43

Hartmut Rosa, *Beschleunigung. Die Veränderung der Zeitstrukturen in der Moderne*. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2005

Daan Thoomes, Opgroeien in een risicomaatschappij. In: *In de Waagschaal, tijdschrift voor theologie, cultuur en politiek*, vol. 36, 2007, nr. 6, pp. 24-25 (<https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/256503>)

Opgroeien in armoede (Afghaans meisje)

Gepubliceerd in: *Woord & Dienst. Opiniërend magazine van Protestants Nederland*, vol. 72, 6 juni 2023, nr. 6/7, pp. 28-29. Thema: Veiligheid.

